

REVIEW ESSAY

af Anders Mathiesen

Bourdieus videnskabsteori – i anledning af:

Viden om viden og refleksivitet

– Forelæsninger på *Collège de France* 2000-2001.

Hans Reitzels Forlag 2005 (190 sider).

Jeg siger gerne at sociologi kan være en form for symbolsk kampsport, der kan bruges som et forvarsmiddel mod de forskellige former for symbolsk vold, som samfundets medborgere udsættes for specielt via mediefeltet, noget der er meget almindeligt nutildags.

Således begrundede Bourdieu sin egen livslange, demokratiske og politiske interesse i at lave sociologisk videnskab i indledningen til en forelæsning i Lyon (Bourdieu 2005e), hvor han præsenterede en feltanalytisk skitse af relationerne mellem det politiske felt, det samfundsvidenskabelige felt og det journalistiske felt. Den foreliggende bog drejer sig om den sociologiske videnskab om videnskab, og fremstillingen er formet som en sociologisk feltanalyse af et subfelt inden for videnskabsfeltet – det videnskabs*sociologiske* felt. Bogen er en lettere redigeret udgave af hans sidste forelæsningsrække på *Collège de France* 2000-2001.

1. Ifølge Bourdieu repræsenterer sociologien den videnskabelige refleksivitet, som han anser for at være det bedste værn mod eller svar på den tiltagende udefrakommende påvirkning af den videnskabelige forskning, hvor han som eksempler nævner medicinalindustrien, atomfysikken og våbenindustrien – og i det hele taget anvendelsesorienteret forskning. Som det fremgår af bogens forord, er Bourdieu af den opfattelse, at videnskabernes uafhængighed i stigende grad er truet af kommercielle interesser og politiske interesser – det sidste gælder ikke mindst de eksterne interesser i at styre og kontrollere den samfundsvidenskabelige forskning og dens resultater. Netop en feltanalytisk objektivisering af videnskabsfeltets “ensemble af modstridende videnskabsteoretiske positioner” henleder opmærksomheden på nogle legitime videnskabelige uenigheder, og

bogen kan måske give nogle analytiske kategorier til at skelne mellem – og tage stilling til – de forskellige former for sociologisk forskning, der også gør sig gældende i Danmark. Denne diskussion vender jeg tilbage til i det afsluttende afsnit 3.

Jeg vil ikke lægge skjul på, at det nok for en del læsere kan være en lidt vanskelig tilgængelig bog. Det er begrundelsen for, at jeg her forsøger – omend utiladeligt kortfattet – at redegøre for bogens og fremstillingens opbygning. Bogen repræsenterer faktisk et konkret eksempel på en bourdieusk sociologisk feltanalyse (se Mathiesen & Højberg 2004). Han demonstrerer i sin analyse af videnskabsfeltet, hvordan feltteorien, habitusteorien og kapitalteorien “hænger sammen”, og hvordan hans feltanalytiske “arbejdsmetode” muliggør en sociologisk refleksiv objektivisering af ikke mindst samfundsvidenskabernes vanskeligheder med at få anerkendt deres videnskabelige uafhængighed (se hertil specielt s. 139f). De teoretiske analyser i kapitel 2 forklarer, at kun forskere, der “besidder” og “behersker” den adækvate kulturelle kapital, har adgang til det videnskabelige felt. Men værdien – den funktionelle og symbolske værdi af disse faglige forudsætninger – afhænger af de enkelte forskeres sociale kapital, dvs. deres relationer til repræsentanter for de modstridende positioner i det specifikke videnskabsfelt og deres relationer til det omgivende samfund. Den enkelte forskers position – og muligheder – beror på kombinationen af hendes symbolske videnskabelige kapital og hendes sociale kapital (ikke mindst forskerens relationer til videnskabsfeltets dominerende positioner med den fornødne akademiske kapital – dvs. de “ledende” forskere med kontrol over forskningsprogrammer og bevillinger m.m., der kan sikre den nødvendige økonomiske kapital, som ethvert videnskabeligt arbejde forudsætter). Men det er netop også denne relation til administrativ og økonomisk kapital, der kan true den videnskabelige uafhængighed (se specielt s.140). De “nytilkomne” unge forskere vil som hovedregel være henvist til at arbejde med på de etablerede forskeres projekter eller til “eksternt” rekvirerede projekter.

Disse forelæsninger om videnskabernes sociologi og den videnskabelige videns sociologi indskriver sig i den særlige franske historisk-epistemologiske tradition for “videnskabsteoretisk refleksion” (s. 19), og det indledende spørgsmål lyder:

Hvordan forholder det sig med den historiske genese af “sandheder”, som antages at være transhistoriske – dvs. som antages at have gyldighed ud over de specifikke sociale og historiske forhold, under hvilke de er produceret? Er de videnskabelige sandheders historicitet foreneligt med det videnskabelige objektivitetskrav?

Bourdieu's svar er bekræftende. Han er af den opfattelse, at det er muligt at forsvare en rationel historicisme eller en “realistisk rationalisme” (s. 125) på grund-

lag af “en realistisk form for refleksivitet“ (s. 144) – eller med andre ord på grundlag af en sociologisk refleksivitet. Det er hvad den foreliggende bog går ud på at forklare (se s. 22). Som sådan udgør bogen med andre ord, et bidrag til samfundsvidenskabernes permanent pågående kampe om den videnskabelige repræsentation af et bestemt udsnit af den sociale virkelighed, eller lidt mere præcist – den “sociologiske sandhed“ om det udsnit af den sociale virkelighed, som den sociologiske videnskab om videnskab udgør. Bogen præsenterer med andre ord Bourdieus teoretiske konstruktion af det videnskabssociologiske felt.

Læsere, der ikke er fortrolige med Bourdieus feltteori, kan nok, når de har læst bogens “Indledning“, med fordel begynde med at læse den korte præsentation af feltteorien i indledningen til kapitel 2 (s.61-69), ligesom det nok kan være nyttigt nogle gange at vende tilbage til denne præsentation undervejs i den fortløbende læsning. Ikke fordi den er specielt letforståelig, og oversættelsen har ikke gjort det lettere: “kampfelt“ er blevet til “arena“ og et enkelt sted til “kampplads“, “relationerne mellem alle punkterne“ er blevet til “forbindelseslinjer mellem dem“ – på trods af Bourdieus eksplicite henvisning til korrespondensanalysens principper. (Tendensen i en sådan oversættelse er, at Bourdieus “felt“ reduceres til et strukturalistisk system eller et interaktionistisk netværk af individuelle aktører – deraf også den konsekvent anvendte formulering: “på feltet“, som om feltet har materialitet, i stedet for “i feltet“, der ville være den korrekte oversættelse). Men den omtalte korte præsentation af feltteorien kan som sagt være nyttig at vende tilbage til undervejs i læsningen. Den ekspliciterer nemlig systematikken i fremstillingen (se også s. 83 og ikke mindst indledningen til kapitel 3 om det specielle ved det samfundsvidenskabelige felt). Det er en bog med adskillige “tekstlag“, men det er også en meget velorganiseret fremstilling, som jeg i det følgende vil redegøre for systematikken i. De modstridende videnskabsteoretiske positioner sammenholdes med de vedvarende kampe om at sætte dagsordenen i videnskabsfeltet. Disse kampe foregår mellem institutioner og mellem de specifikke forskere og forskergrupper på forskellige niveauer samtidig: inden for de enkelte videnskabsdiscipliner, disciplinerne imellem, mellem konkurrerende institutioner, mellem videnskabsfeltet, det bureaukratiske felt, det politiske felt, det økonomiske felt osv.

2. Indledende redegør Bourdieu for en række betænkeligheder og begrænsninger i grundlaget for bogens sociologiske analyse af det videnskabssociologiske felt. Jeg vil her kun nævne hans påpegning af, at “videnskabsteori“ har en tendens til alene at fremstille “den dominerende videnskabelige diskurs“ som legitim på trods af, at videnskabsteori netop er et felt, “inden for hvis rammer bl.a. disciplinens historie er genstand for voldsom uenighed“ (s. 30). Netop derfor indleder han med at skitsere videnskabssociologiens socialhistorie. Det er hans måde “at præsentere problemstillingerne i det univers, der udgøres af forskningen i og omkring videnskab“:

Mit formål er altså gennem et historisk rids at skitsere et rum med forskellige positioner og forskellige måder at forholde sig/tage stilling til disse positioner (*prises de position*) og herunder gøre rede for min egen stillingtagen (...) For mig at se afgrænses det videnskabssociologiske univers i dag ganske godt af de tre positioner, som jeg vil se nærmere på (s. 26).

Bourdieu præciserer her, at han bruger historiseringen i kapitel 1 til at tydeliggøre – eller i det mindste skærpe blikket for, hvad hans feltanalytiske position går ud på (s. 26). Den socialhistoriske skitse præsenterer “feltets historie” set fra Bourdieus teoretiske position (a partir de mon point de vue, c’est-à-dire de ma vision particulière de la science), der i oversættelsen er blevet til (“min særlige opfattelse af, hvad videnskabelighed er” s. 27). Når jeg påpeger denne lidt upræcise oversættelse, er det for at henlede opmærksomheden på, at det ikke bare er en anden opfattelse, men en anden måde at analysere videnskabsfeltet med fokus på dets aktiviteter (*science* til forskel fra *connaissance*). Bourdieus bog sætter focus på den videnskabelige praksis og de forskellige måder at lave og anvende videnskab (*les usages sociaux*). Han fokuserer ikke kun på de videnskabelige resultater, men fokuserer i langt højere grad på, hvordan de videnskabelige resultater “bliver til”, og hvordan de “bliver anerkendt” som transhistoriske sandheder (s. 21 – problematikken om videnskab som *opus operatum* og *modus operandi* er central i bogen og hele Bourdieus forfatterskab (se s. 69 og 21) – omend oversættelsen ikke altid synes at være opmærksom på det). Bourdieu fokuserer i denne bog på videnskab som *modus operandi*, han fokuserer på det videnskabelige arbejde som en kulturel produktionsproces, og det gør han bl.a. for på denne måde at henlede opmærksomheden på “resultaternes” historicitet (se hertil Bourdieu 1990a:10-12).

I den socialhistoriske skitse i kapitel 1 bruger Bourdieu altså videnskabsfeltets “historie” til at indkredse og formulere det problem om de videnskabelige sandheders historicitet, som den efterfølgende teoretiske feltkonstruktion i kapitel 2 så bruges til at forklare, mens kapitel 3 uddyber det specielle ved videnskabsfeltets “historiske” logik og forskernes “historisk transcendent” videnskabelige habitus. Ikke mindst samfundsvidenskabernes historiske logik nødvendigvis – ifølge Bourdieu – en “objektivering af det objektiverende subjekt”. Dette sidste punkt er det særlige kendetegn ved Bourdieus position i det videnskabssociologiske felt. Men han tager altså udgangspunkt i tre konkurrerende positioner i feltet for videnskab om videnskab:

- En struktur-funktionalistisk positivistisk position repræsenteret ved Robert Merton og hans CUDOS-kriterier. Bourdieu fremhæver som Mertons for tjeneste, at han sætter fokus på den videnskabelige profession (forskerne) og de videnskabelige institutioner og han påpeger, at Merton “principielt forkastede empiri uden begrebsapparat og teoridannelser uden empiriske data” (s. 35). Begrænsningen består i, at han forstår de videnskabelige institutioner som en organisk del af samfundssystemet.

· En skolastisk, kognitiv-strukturalistisk position repræsenteret ved Thomas Kuhn og hans paradigmatheori. Kuhns fortjeneste er, at han anskuer “det videnskabelige samfund” som en autonom verden (et system af teoretiske begreber og definitioner), der udvikler sig ifølge en egen indre logik og “ikke-rationelle faktorer” (s. 41). Bourdieu fremhæver endvidere, at Kuhn sætter fokus på, at den videnskabelige udvikling ikke er en fortløbende akkumulation af viden (som er den positivistiske antagelse), at den videnskabelige udvikling er karakteriseret ved en række afgørende brud (“videnskabelige revolutioner”). Begrænsningen er, at Kuhn opfatter “det videnskabelige samfund” som et organisk fællesskab (“et fredfyldt univers”), og at han netop derfor ikke kan give en rationel forklaring på “revolutionerne” i videnskabsfeltet.

· En konstruktivistisk position med forskellige varianter repræsenteret ved “det stærke programs” historiske studier af de naturvidenskabelige forskningsmetoder (Bloor, Barnes og Collins), mere videnskabsfilosofiske studier af vidensproduktionen i de naturvidenskabelige laboratorier (Knorr-Cetina), og Bruno Latours ekstreme relativistiske konstruktivisme baseret på “semiologisk” laboratorie-etnologi (s. 52ff). Konstruktivisternes fortjeneste er – ifølge Bourdieu – at de sætter fokus på, hvordan de videnskabelige resultater bliver til. Begrænsningerne kan føres tilbage til, at de alene forklarer de videnskabelige resultater ud fra selve interaktionen i det enkelte laboratorium (jvf. henvisningen til “landsbymonografier” s. 61), og at de som den yderste konsekvens fremstiller det akademiske arbejde som et kynisk magtspil, hvor der manipuleres med resultaterne (Latour). De inddrager ikke relationerne til andre laboratorier og til det specifikke videnskabsfelts anerkendte orden og heller ikke relationen til magtfeltet – og hvad disse relationer betyder for magthierarkiet og dynamikken i den observerede produktionsproces og interaktionen i det specifikke laboratorium (se s. 62 og specielt 67 og 82ff).

Med afsæt i denne socialhistoriske skitse, som her kun er gengivet stikordsagtigt, konstruerer Bourdieu så i kapitel 2 den videnskabelige verden som et felt (*microcosme social*), et kulturelt produktionsfelt med nogle særlige kendetegn. Han analyserer de institutionelle betingelser for det videnskabelige arbejde og forskernes forudsætninger for at deltage. Han forklarer, at videnskabsfeltet og dets underfelter – f.eks. det videnskabssociologiske felt, som alle andre felter, både er “kraftfelter” (*champ de forces*) og “kampfelter” (*champ de luttés* – misvisende oversat til den strukturalistiske term “arena” og “kampplads”, der refererer til det interaktionistiske perspektiv). Bourdieu forklarer det feltteoretiske perspektiv ved at analysere historien i feltets institutioner (videnskabsdiscipliner, laboratorier, institutionsstrukturer osv.) og historien i feltets specifikke videnskapskapital, herunder også forskernes kompetencer og de kollektivt udviklede analysemetoder, eksperimentelle teknikker og tekniske instrumenter m.m.. Pointen er, at der inden for de enkelte videnskabsdiscipliner er forskere, der repræsenterer “ortodokse” positioner og så er der “fornyere”, der forsøger at skabe tilslutning til positioner, der repræsenterer grænsedragningskonflikter eller overlap i for-

hold til andre discipliner (s. 66 og 76f med fysik som eksempel), og som søger at skabe tilslutning til nogle andre "principper for at anskue og opdele og afgrænse" det specifikke udsnit af virkeligheden. Videnskabsfeltets kapitalstruktur udgøres altså af de forskellige institutionaliserede videnskabsdiscipliner og forskernes forskellige kompetencer, der er konstituerende for hierarkiet på de enkelte laboratorier, institutter, universiteter osv., og repræsentanter for institutternes og forskernes forskellige kapitalfigurationer kæmper hele tiden om at fastsætte kriterierne for, hvad der kan anerkendes som "sand" viden.

Videnskabsfeltet som "kraftfelt" redegøres der for i kapitel 2 afsnit 1-3 (forskernes forskellige videnskabelige habitus/inkorporerede kapital; disciplinerne forskellige "kollektivt akkumulerede videnskabelige ressourcer"; forskergrupperne/laboratoriernes forskellige "symbolske anerkendelseskapital", der er "resultatet af konkurrenternes anerkendelse"; fordelingen af akademisk kapital – dvs. magten over videnskabsinstitutionerne – og tilgang til økonomisk kapital). De specifikke felters kapitalstruktur eller kapitalfordeling udgør de institutionelle betingelser for det videnskabelige arbejde. De enkelte videnskabsdiscipliner er indbyrdes hierarkiserede underfelter, der tilsammen udgør et videnskabsfelt, f.eks. økonomi, politologi, sociologi i feltet for samfundsvidenskabeligt arbejde. Det grundlæggende magtforhold i videnskabsfeltet konstitueres af relationerne mellem de forskellige former for videnskabelig kapital og akademisk kapital, dvs. styrkeforholdet mellem feltspecifik symbolsk magt og bureaukratisk eller "administrativ" magt i de enkelte underfelter og felterne imellem (se s. 97). Bourdieu understreger, at afdækningen af kapitalstrukturen (kraftfeltet) – "ingen værdi har i sig selv, men nødvendigvis skal kobles til en analyse af forandringerne – det dynamiske" (s. 103).

Denne formulering henviser til videnskabsfeltet som "kampfelt", som der redegøres for i kapitel 2 afsnit 4-5. I de specifikke videnskabsfelter kæmpes om principperne for, hvad der kan anerkendes som god forskningspraksis, og der kæmpes om disciplinens perceptions- og vurderingsskemata – dvs. den specifikke videnskabelige kapital af metoder og teoretiske kategorier. Den specifikke videnskabelige habitus inden for de enkelte discipliner repræsenterer en "historisk transcendent", der til stadighed produceres og reproduceres som led i feltets vedvarende kampe (s. 108 se også 138ff). Både forskningsinstrumenterne og den disciplinspecifikke videnskabelige habitus udvikles med andre ord kollektivt. I kampen mellem disciplinerne er hierarkiseringsprincippet graden af autonomi i forhold til eksterne påvirkninger (bureaukratisk, politisk og økonomisk magt). Feltets kampe fremstår umiddelbart i konkurrencen om at få anerkendt "nye" forskningsresultater. Anerkendelsen og den deraf følgende symbolske videnskabelige kapital beror på de kollektivt udviklede verifikationsprincipper og -kriterier, som der er "enighed" om i feltet (dvs. den på det pågældende tidspunkt "dominerende position" – se s. 104, 114 og 135).

Men denne enighed om kriterierne for videnskabelig anerkendelse er altså konstant under pres fra interne spændinger (dvs. det specifikke felts modstridende teoretiske positioner) og eksterne påvirkninger (s. 83). Bourdieu fremhæver eksplicit, at det netop er konkurrencen mellem feltets ensemble af modstridende teoretiske positioner, der sikrer "sandhedens" gyldighed ud over den specifikke case. Det særlige ved videnskabsfeltets kampe om anerkendelse er nemlig, at de er underlagt nogle rationelle argumentationsregler og nogle rationelle normer for kommunikation. Bourdieu argumenterer for, at det på én gang er muligt "at erkende de logiske normers grundlæggende historicitet" og samtidig fastholde den rationelle argumentations "grammatikalske" principper som norm for sand videnskab (s. 132). Disse fornuftsprincipper i kombination med "konkurrencens logik" (s. 135) sikrer, ifølge Bourdieu, historisk transcendent "sandheder":

Det sagen drejer sig om, er den gradvise opståen af universer, hvor man for at få ret må fremkomme med anerkendte argumenter og beviser, der kan efterprøves. (...) Fagfæller og konkurrenter er fra starten indstillet på at reducere en hvilken som helst videnskabelig opdagelse eller konstatering, der påberåber sig universel gyldighed, til et enkeltstående tilfælde. Det er præcis det forhold, der gør at den sandhed, der bliver anerkendt i det videnskabelige felt, ikke kan reduceres til et produkt af nogle bestemte sociale omstændigheder (...) Når sandheden kan fremstå som transcendent i forhold til de bevidstheder, der erkender og accepterer den som sådan – altså i forhold til de historiske subjekter, der erkender og anerkender den – skyldes det, at den er resultatet af en kollektiv kontrol- og godkendelsesproces, som er noget helt særegent ved det videnskabelige felt (s. 133-135 se også henvisningen s. 121 til "*Pascalian Meditations*" (2000c), hvor den teoretiske argumentation uddybes).

De historisk specifikke forskningsresultaters "sandhed" er altså resultater af en kollektiv kontrol- og godkendelsesproces, og det er det særegne ved videnskabsfeltet (til forskel fra alle andre kulturelle produktionsfelter). Men Bourdieu understreger også på denne måde de "videnskabelige sandheders" *historicitet*. Et "anerkendt" videnskabeligt resultat er altså ikke universelt gyldigt til enhver tid (s. 142). Men de rationelle principper for anerkendelse af de "historisk specifikke sandheder" er transhistoriske og repræsenterer nogle universelle fornuftsprincipper (se specielt s. 147 om "*Homo Academicus*" (1988)).

Med denne konstruktion af feltet for videnskabeligt arbejde (som konstitueret af kampe i og mellem specifikke kulturelle produktionsfelter – modus operandi) har Bourdieu forklaret, at de videnskabelige *professioner* (de konkret handlende forskere) har en historie i kroppen, en "disciplinær" videnskabelig habitus, og at de videnskabelige *institutioner* (disciplinerne, laboratorierne osv.) repræsenterer en objektiveret og dvs. historisk produceret og akkumuleret vi-

denskabelig kapital inden for de specifikke videnskabsdiscipliner (metoder og teoretiske kategorier m.m.), og endelig at videnskabsdisciplinernes *specifikke kampe* om, hvad der kan anerkendes som videnskabelig viden, repræsenterer tiden – og dermed den videnskabelige videns historicitet. De specifikke felters kampe repræsenterer dynamikken i det videnskabelige arbejde. Dynamikken udspringer af de hierarkiserede forskelle i de enkelte felter, dvs. de modstridende teoretiske positioner som de repræsenteres ved forskellige institutioner/institutter mm. og forskellige forskere/forskergrupper. Kampene mellem de dominerende og fornyerne repræsenterer videnskabernes *modus operandi*. Denne analytiske konstruktion af videnskabsfeltets særlige logik (dvs. rationalet i feltets praksisformer) er Bourdieus måde at forklare de videnskabelige sandheders historicitet.

Først mod slutningen af kapitel 2 afsnit 5 vender Bourdieu tilbage til spørgsmålet om de videnskabelige sandheders historicitet. Her ekspliciterer han (s. 127), hvordan den teoretiske argumentation er bygget op. Først har han udskiftet Kants *universelle* og aprioriske betingelser (for videnskabelig sandhed) med nogle *socialt konstituerede* aprioriske betingelser (s. 134 – se den stikordsagtige gengivelse i de to foregående afsnit), og denne korte teoretiske argumentation bruger han så som afsæt for afsluttende at sammenfatte sin egen sociologiske refleksive position i det videnskabssociologiske felt, der kan ses som en særlig variant af den konstruktivistiske position (“historiserende konstruktivisme” eller bare *sociologisk* refleksivitet) – jvf. ovenfor de tre positioner Bourdieu omtaler i kapitel 1. I den “næste bevægelse” (se kapitel 3) argumenterer han så for, at historiseringen af Kant logisk må føre til “en videnskabelig objektivisering af objektiviseringssubjektet” – dvs. en objektivisering af den sociologiske videnskab og de specifikke forskeres (kollektive) videnskabelige habitus. Derfor uddyber og forklarer Bourdieu herefter i kapitel 3 – med det samfundsvidenskabelige felt som eksempel, hvad han mener med at objektivere det objektivierende subjekt.

I denne skitse, som han efterfølgende heldigvis nåede at uddybe i en selvstændig bog (Bourdieu 2002a), skitserer Bourdieu en model for det han kaldte en socioanalyse (se “samtalet” med Honneth fra 1984). Pointen i en sådan selvobjektivisering opsummeres på følgende måde:

Det drejer sig ikke om at objektivere det vidende subjekts levede erfaringer, men de sociale mulighedsbetingelser – med andre ord virkningerne af og grænserne for denne erfaring – og dermed bl.a. også betingelserne for selve objektivierungsprocessen. Det afgørende er at få kontrol over den subjektive relation til objektet, der – hvis denne relation ikke er underlagt en sådan kontrol – styrer valg af genstandsområde, af metoder etc., og som sådan måske er den vigtigste faktor, der fører til vildfarelser og manglende videnskabelighed (s.148f).

Bourdieu har gang på gang understreget, at en socioanalyse er en “anti-selv-

biografi“ (f.eks. Bourdieu & Wacquant 1996:193), og her forklarer han endnu engang, at det netop ikke er en selvbiografisk beskrivelse af “de levede erfaringer“, men derimod en objektivisering af de kropsliggjorte virkninger af forskerens “levede erfaringer“ i form af habituelle dispositioner. Forskerens socialt og historisk konstituerede “mentale strukturer“ vil altid repræsentere nogle “grænser for hvad der kan tænkes“ og nogle “præferencer“, der kan være afgørende for valg af forskningsobjekt mm. Derfor er det så vigtigt at forskeren har kontrol med “den subjektive relationen til objektet“, og derfor er det nødvendigt at objektivere det objektivierende subjekt.

Helt konkret anskueliggøres det med en objektivisering af den objektivierende sociolog Pierre Bourdieu i bogens afsluttende afsnit “*Udkast til en selv-analyse*“. Det særlige ved feltet for samfundsvidenskabeligt arbejde – og specielt sociologien – er, at sociologiske forskere og den sociologiske videnskab selv er “en del af den sociale virkelighed i dens totalitet“, som den sociologiske forsker forsøger at konstruere sandheden om (s. 141). Derfor er det nødvendigt at objektivere historien i de anvendte analytiske kategorier og den specifikke sociologs “relation til objektet“ (s. 147). Det er – ifølge Bourdieu – en nødvendig forudsætning for en rationel diskussion om de videnskabelige “resultaters“ relation til den virkelighed, som de omhandler/gør krav på at repræsentere en forklaring på – og på denne måde “tager stilling til“ (se hertil også Bourdieu & Wacquant 1996:241 og Heine Andersen 1994:268).

Med feltteorien har Bourdieu udviklet en “realistisk“ samfundsvidenskabelig epistemologi (s. 166), hvor relationen til den sociale virkelighed er “den endelige dommer“ (s. 141). Ethvert sociologisk forskningsarbejde forholder sig til den forefundne sociale virkelighed og de forefundne sociale forskelle. Bourdieu påpeger eksplicit, at forskellige former for sociologisk forskning indgår i og påvirker de sociale magtrelationer i det omgivende samfund (hvad enten forskerne gør sig det klart eller ej). Derfor er sociologien pr. definition et heteronomt videnskabsfelt, der konstant er udsat for et “*ydre pres*“, og bl.a. derfor har sociologien så “svært ved at nå til enighed om reglerne for videnskabelig anerkendelse“ (s. 141). Her sammenfattes Bourdieus sociologiske forklaring på det forhold, at sandheden om den sociale virkelighed er et permanent “kamp-felt“:

... og at den eneste sandhed er, at sandheden er resultatet af en kamp, dels i den videnskabelige verden (det sociologiske felt), dels i den sociale verden, som den akademiske verden har gjort til sit genstandsområde, og hvor man konstant slås indbyrdes for at få monopol på sandheden (s. 177).

3. Den foreliggende bog opsummerer på enestående vis Bourdieus bidrag til videnskaben om videnskab gennem årene. Han henviser selv primært til den første større artikel fra 1975 og „*Pascalske Meditationer*“ (orig. 1997), hvor den teoretiske argumentation er mere udfoldet. Her skal endvidere henvises til *Kam-*

pen om den symbolske orden (1986 – tekst II), der forklarer, at denne kamp drejer sig om at skabe tilslutning til forskellige modstridende verdensanskuelser, og til “*The Peculiar History of Scientific Reason*” (1991c) og ikke mindst til hans “*Epilogue*” (en bog han og James Coleman udgav 1991b), hvor han ultrakort skitserede det sociologiske videnskabsfelt – og på denne måde forklarede, at den teoretiske uenighed inden for samfundsvidenskaberne er en legitim videnskabelig uenighed. I *Vom Gebrauch der Wissenschaft* (1998) er samlet et par bidrag om samfundsvidenskabernes sociale betydning, og Patrick Champagne giver en kort introduktion til Bourdieus videnskabelige arbejder. Endelig vil jeg henvise til den spændende samtale med Yvette Delsaut (som han arbejdede sammen med i mange år): “*Sur l’esprit de la recherche*” fra november 2001 (Bourdieu 2002b). Denne lange samtale, der er trykt som et tillæg til den autoriserede bibliografi, drejer sig om vigtigheden af at gøre sig omstændighederne for de mange artikler og bøger klart (“produktionsbetingelserne”), så de ikke bare fremstår som abstrakte “resultater” (*opus operatum*). De mange empiriske og teoretiske analyser er produceret som led i og som bidrag til videnskabsfeltets kampe (*modus operandi*) – og ofte udarbejdet og skrevet sammen med andre.

Bourdieus konstruktion af feltet for videnskabeligt arbejde går ud på at “historisere” – fremanalysere – det samlede repertoire af modstridende videnskabsteoretiske positioner med gyldighed i de specifikke felter. På denne måde kan hans feltanalytiske perspektiv bidrage til at *synliggøre* og *forklare*, hvad det er for (kapital)interesser de forskellige former for sociologisk forskning repræsenterer. Også i dansk sociologi pågår der diskussioner om “struktur-funktionalistisk” sociologi, spekulativ-teoretisk “skolastisk” sociologi og forskellige former for “konstruktivistisk” sociologisk forskning:

Den gennemkommercialiserede evalueringsforskning er “selvfølgelig” markedsorienteret, og dvs. strukturfunktionalistisk. Rekvirenten styrer evalueringsarbejdet ved at definere, hvilke aktiviteter der skal vurderes i forhold til hvilke på forhånd fastlagte mål. De mere kvalitative procesorienterede evalueringsformer skal tilvejebringe indsigt i de praktiske arbejdsprocesser, som er en forudsætning for at “regulere praksis” (med administrative midler). Evalueringsforskning – i statslig regi eller i selvejende virksomheder – har som hovedregel karakter af at være et ledelses- eller forvaltningsinstrument. Hertil kommer at stadig større dele af universitetsforskningen – også den sociologiske – bliver eksternt finansieret, og resultaterne er derfor også i forskellig grad “rekvirerede”. Et af de seneste eksempler på, hvad det kan betyde, er en undersøgelse af den medicinske forsknings samarbejde med medicinalindustrien i USA, hvoraf det fremgår: “at godt 15 pct. (af de deltagende forskere) efter pres fra finansieringskilden har ændret design, metode eller resultater, mens godt 27 pct. oplyser, at de har uorden i laboratorieprotokollerne” (Det naturvidenskabelige tidsskrift *Nature*, her citeret fra Politiken, 12. juni 2005). Den medie-glade juraprofessor ved Københavns Universitet, Peter Pagh, er indforstået med at den medicinske forskning bliver mere “målrettet”. Han mener ikke det er udtryk for “dårlig videnskabelig

praksis“, Bourdieus feltanalytiske perspektiv sætter derimod fokus på, om målet er ny viden eller nye bevillinger – og hvad forskningens interesseorientering betyder for resultaternes gyldighed.

Det ny-institutionalistiske CBS-forskningscenter – International Center for Business and Politics, der blev præsenteret af centerlederen på sociologforeningens årsmøde (februar 2005) som et (spekulativt-teoretisk begrundet) normativt, socialfilosofisk alternativ til den dominerende ny-liberalistiske globaliseringsdagsorden; men det blev i diskussionen påpeget (af Per H. Jensen), at denne CBS-tænketank måske snarere repræsenterer en kynisk “videnskabelig“ apologi for nødvendigheden af at markedsorientere samfundsvidenskaberne – herunder også sociologien – forklædt som et “paradigmeskift“, hvor sociologien bliver et “videnskabeligt“ redskab for den nationalstatslige forvaltning i den økonomiske konkurrence mellem staterne og de multinationale koncerner. Repræsenterer CBS-centret en “fritstående“ videnskabeligt motiveret bestræbelse eller repræsenterer det en heteronomisering af den samfundsvidenskabelige forskning – altså en socialfilosofisk legitimeret markedsorientering af forskningen? Det var en central diskussion i relation til hovedtemaet for Sociologkongressen (august 2005): *Den Ny Kapitalisme*.

Et centralt stridsspørgsmål i dansk sociologi har allerede i nogle år været diskussionen om de forskellige former for konstruktivistisk sociologi – fra socialkonstruktivistiske “beskrivelser“ af oplevelser af den sociale virkelighed (à la Goffman) ... til postmodernistiske “diskurser“ (à la Laclau/Mouffe, Latour m.fl.), hvor det afgørende fællestræk er, at de “usynliggør“/tilslører det, som det feltanalytiske perspektiv netop trækker frem i lyset: nemlig de sociale forhold og betingelser, som den synlige interaktion konstitueres af. Professionernes specifikke praksisformer konstitueres af “kapitalfordelingen“ i den sociale virkelighed (magtfeltet), af arbejdets institutionelle betingelser i de specifikke felter og af de modstridende interesser i feltet – f.eks. feltet for socialt arbejde, der konstituerer socialarbejdernes forskellige praksisformer. Annick Prieur og Lars Skov Henriksen har i denne forbindelse netop ud fra et feltanalytisk perspektiv sat spørgsmålstejn ved et par centrale bidrag til sociologien om velfærdsarbejdet i Danmark redigeret af Järvinen m.fl. (se Dansk Sociologi nr 3/2004:101-110). De rejser spørgsmålet, om det overhovedet er muligt “ikke at tage stilling til realiteterne“:

Det problematiske består i, at der sjældent (eller faktisk aldrig) redegøres for den kontekst, som de analyserede møder mellem systemrepræsentant og klient foregår i (ibid. s. 107 – jvf. hertil Bourdieus kritik af Goffmans brug af “teater-metaforikken“ (Bourdieu 2001b:35f)).

Præsentationen af Bourdieus feltanalytiske perspektiv på “videnskaben om videnskab“ på dansk, må afgjort ses som et både kontroversielt (s. 142) og aktuelt bidrag til den videnskabsteoretiske diskussion i dansk sociologi.

Litteratur:

- Andersen, Heine (red.) 1994: *Videnskabsteori & metodelære*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Bourdieu, Pierre 2005e [1995]: "The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field". In R. Bender & E. Neveu (eds.): *Bourdieu and the Journalistic Field*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre 2002a: *Ein soziologischer Selbstversuch*. Frankfurt: edition suhrkamp.
- Bourdieu, Pierre 2002b: Sur l'esprit de la recherche, entretien avec Yvette Delsaut, in Y. Delsaut & M.-C. Rivière: *Bibliographie des travaux de Pierre Bourdieu*. Pautin: Le Temps des Cerises.
- Bourdieu, Pierre 2001b [2000]: *Das politische Feld – Zur Kritik der politischen Verunft*. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.
- Bourdieu, Pierre 2000c [1997]: *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre 1998 [1997]: *Vom Gebrauch der Wissenschaft – Für eine klinische Soziologie des wissenschaftlichen Feldes*. Konstanz: UVK Universitätsverlag Konstanz.
- Bourdieu, Pierre 1991b: "Epilogue – On the Possibility of a field of World Sociology", in P. Bourdieu & J. S. Coleman (red.) *Social Theory for a Changing Society*. Colorado & Oxford: Westview Press.
- Bourdieu, Pierre 1991c: "The Peculiar History of Scientific Reason", in *Sociological Forum*, no. 1:3-26.
- Bourdieu, Pierre 1990a [1980]: *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre & Loic Wacquant 1996 [1992]: *Refleksiv sociologi – mål og midler*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mathiesen, Anders & Henriette Højberg 2004: "Sociologiske feltanalyser – om at anvende Bourdieus feltbegreb i historisk konkrete analyser", in Fuglsang & Bitsch Olsen (red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Prieur, Annick og Lars Skov Henriksen 2004: "Et nyt perspektiv på magt i det sociale arbejde". *Dansk Sociologi*, nr. 3/2004.